

(۱)

آموزش هدف بعثت

پیامبر عزیز خدا ﷺ می فرمایند:

«بِالتَّعْلِيمِ أُزِيلْتُ؛^۱

من برای آموزش دادن فرستاده

شده‌ام.»

(۲)

گرامیداشت دانشمندان

گرامیداشت خداست

امام امیرالمؤمنین علی رضی الله عنه

می فرمایند:

«مَنْ وَقَّرَ عَالِمًا فَقَدْ وَقَّرَ رَبَّهُ؛^۲

۱. بحار الانوار، ج ۱، ص ۲۰۶.

۲. معجم الفاظ غررالحکم، ص ۱۲۰۷.

این تعلیم و تعلم است که فرهنگ جامعه را رشد می دهد و انسانها را به سوی کمال رهنمون می سازد.

این تعلیم و تعلم است که آدمیان را از اخلاق ناپسند دور می کند و به سوی اخلاق پسندیده فرا می خواند.

این تعلیم و تعلم است که عمل مردم را پاک و خالص می گرداند و از شرک و ریادور می سازد.

آنچه در پی می آید چهل حدیث درباره «تعلیم و تعلم» است که امیدوارم با فراگیری و به کارگیری آنها به «علم حقیقی» و «حقیقت علم» نزدیکتر شویم.

سنگ است.»

(۵)

برای دانش اندوزی قدم

رنجه فرما!

پیامبر عزیز خدا ﷺ می فرماید:

«أَطْلُبُوا الْعِلْمَ وَلَوْ بِالصَّيْنِ»^۳

دانش بجوید؛ اگر چه در [راهی

دور] چون چین باشد.»

(۶)

آداب تعلیم و تعلم این است

پیامبر عزیز خدا ﷺ می فرماید:

«كَيْفُوا لِمَنْ تَعْلَمُونَ وَلِمَنْ تَتَعْلَمُونَ مِنْهُ»^۴

با کسی که به او دانش می آموزید

(شاگرد) و کسی که از او دانش

می آموزید (معلم) نرمخو باشید.»

(۷)

فروتن باش، فروتن باش!

امام صادق علیه السلام می فرماید:

«تَوَاضَعُوا لِمَنْ تَعْلَمُونَهُ الْعِلْمَ

وَتَوَاضَعُوا لِمَنْ طَلَبْتُمْ مِنْهُ الْعِلْمَ»^۵

در برابر کسی که به او

دانش می آموزید (شاگرد)

و کسی که از او دانش

می جوید (معلم) فروتن

باشید.

هر کس دانشمندی را گرامی

بدارد، بی گمان پروردگارش را گرامی

داشته است.»

(۳)

ارزشمندترین مردم کیست؟

پیامبر عزیز خدا ﷺ می فرماید:

«أَكْثَرُ النَّاسِ قِيمَةً أَكْثَرُهُمْ عِلْمًا»^۱

بیشترین مردم از نظر ارزش،

بیشترین آنهاست از نظر دانش.»

(۴)

تا جوان هستی دانش بجوی

پیامبر عزیز خدا ﷺ می فرماید:

«مَنْ تَعَلَّمَ فِي شَبَابِهِ كَانَ بِمَنْزِلَةِ الرِّسْمِ

فِي الْحَجَرِ»^۲

هر کس در جوانی دانش بیاموزد،

[از نظر پایداری] چون نقش روی

۱. بحار الانوار، ج ۱، ص ۱۶۴.

۲. همان، ج ۱، ص ۲۲۲.

۳. همان، ج ۱، ص ۱۸۰.

۴. همان، ج ۲، ص ۶۲.

۵. کافی، ج ۱، ص ۳۶.

(۱۱)

چشم به اینان بدوز!

پیامبر عزیز خدا ﷺ می فرماید:
«النَّظَرُ إِلَى وَجْهِ الْعَالِمِ عِبَادَةٌ»^۴

نگاه به سیمای دانشمند عبادت

است.»

(۱۲)

همنشین که باشیم؟

پیامبر عزیز خدا ﷺ می فرماید:
«مُجَالِسَةُ الْعُلَمَاءِ عِبَادَةٌ»^۵

همنشینی با دانشوران عبادت

است.»

(۱۳)

دانشهای گوناگون اینها هستند

امام امیرالمؤمنین ﷺ می فرماید:
«الْعُلُومُ أَرْبَعَةٌ: الْفِقْهُ لِأَذْيَانٍ وَالطَّبُّ
لِأَلْبَانٍ وَالنَّحْوُ لِلسَّانِ وَالسُّجُومُ لِمَعْرِفَةِ
الْأَزْمَانِ»^۶

دانشها چهارگونه‌اند: فقه برای

[شناخت] دینها؛ پزشکی برای [بهبود]

در برابر کسی که به او دانش
می آموزید (شاگرد) و کسی که از او
دانش می جوئید (معلم) فروتن
باشید.»

(۸)

اینها را نگوا!

امام امیرالمؤمنین ﷺ می فرماید:
«لَا تَقُلْ مَا لَا تَعْلَمُ بَلْ لَا تَقُلْ كُلَّ مَا تَعْلَمُ»^۱
آنچه را نمی دانی نگو، بلکه همه
آنچه را هم می دانی نگو.»

(۹)

نشانه‌های دانشمند

اینهاست، اینهاست!

امام امیرالمؤمنین ﷺ می فرماید:
«يَا طَالِبَ الْعِلْمِ! إِنَّ لِلْعَالِمِ ثَلَاثَ
عَلَامَاتٍ: الْعِلْمُ وَالْحِلْمُ وَالصَّمْتُ»^۲
ای جویندهٔ دانش! برای دانشمند
سه نشانه است: دانش و بردباری و
سکوت.»

(۱۰)

عالم کیست؟

امام صادق ﷺ می فرماید:
«مَنْ لَمْ يَصِدَّقْ فِعْلُهُ قَوْلُهُ فَلَيْسَ بِعَالِمٍ»^۳
هر آن کس که رفتارش گفتارش را
تصدیق نکند، عالم نیست.»

۱. نهج البلاغه، کلمهٔ قصار ۳۷۴.

۲. کافی، ج ۱، ص ۳۷.

۳. همان، ج ۱، ص ۳۶.

۴. بحار الانوار، ج ۱، ص ۱۹۵.

۵. همان، ج ۱، ص ۲۰۴.

۶. همان، ج ۱، ص ۲۱۸.

«أَحْفَظُوا بِكُتُبِكُمْ فَإِنَّكُمْ سَوْفَ تَخْتَابُونَ إِلَيْهَا؛^۴

کتابهای خود را نگهداری کنید،
زیرا شما در آینده به آنها نیازمند
می شوید.»

(۱۸)

از دانش گلچین کنید!

پیامبر عزیز خدا ﷺ می فرماید:
«الْعِلْمُ أَكْثَرُ مِنْ أَنْ يُخْصَى فُخْذٌ مِنْ كُلِّ
شَيْءٍ وَأَحْسَنُهُ؛^۵

دانش بیشتر از آن است که به
شمارش در آید، پس از هر چیزی
نیکوترین آن را بگیر.»
(۱۹)

اگر توانی زبان عربی فراگیر!

امام صادق علیه السلام می فرماید:
«تَعَلَّمُوا الْعَرَبِيَّةَ فَإِنَّهَا كَلَامُ اللَّهِ الَّذِي يُكَلِّمُ
بِهِ خَلْقَهُ؛^۶

زبان عربی را فراگیرید، زیرا
سخن خداست که به آن با آفریدگان

۱. همان، ج ۲، ص ۴۵.

۲. کافی، ج ۱، ص ۴۰.

۳. بحار الانوار، ج ۷۷، ص ۱۴۱.

۴. کافی، ج ۱، ص ۵۲.

۵. بحار الانوار، ج ۱، ص ۲۱۹.

۶. همان، ج ۱، ص ۲۱۲.

بدنها؛ نحو (دستور زبان) برای سخن
گفتن و نجوم برای شناخت زمانها.»

(۱۴)

برای دانش‌اندوزی

چاپلوسی نیز رواست

پیامبر عزیز خدا ﷺ می فرماید:
«أَبْسَ مِنْ أَخْلَاقِ الْمُؤْمِنِ الْمَلَقُ إِلَّا فِي
طَلَبِ الْعِلْمِ؛^۱

چاپلوسی جز در جستجوی
دانش از خوی مؤمن نیست.»

(۱۵)

کلید دانش این است

امام صادق علیه السلام می فرماید:
«إِنَّ هَذَا الْعِلْمَ عَلَيْهِ قُفْلٌ وَمِفْتَاحُهُ
الْمَسْأَلَةُ؛^۲

بر این دانش قفلی است که کلید
آن، پرسش است.»

(۱۶)

فیش برداری را فراموش نکن!

پیامبر عزیز خدا ﷺ می فرماید:
«قَيِّدُوا الْعِلْمَ بِالْكِتَابِ؛^۳

دانش را با نگارش در بند کشید.»

(۱۷)

کتابخانه داشتن چیز خوبی است

امام صادق علیه السلام می فرماید:

خود سخن می گوید.»

﴿فَانظُرُوا عَلْمَكُمْ هَذَا عَمَّنْ تَأْخُذُونَهُ؛^۳

بنگرید این دانش خود را از که

می گیرید.»

(۲۳)

مقام ایرانیان در دانش اندوزی

پیامبر عزیز خدا ﷺ می فرماید:

﴿تَوَكَّنَ الْعِلْمُ مَنُوطًا بِالْقَرِيْبَاتِنَاوَلَهُ رِجَالٌ

مِنْ فَازِس؛^۴

اگر دانش منوط به [رفتن به]

ستاره ثریا باشد، مردمانی از ایران به آن

دست می یابند.»

(۲۴)

دانش را با اندیشیدن همراه کن

امام امیرالمؤمنین ﷺ می فرماید:

﴿أَلَا لَا خَيْرَ فِي عِلْمٍ لَيْسَ فِيهِ تَفَهُؤٌ؛^۵

آگاه باشید! در دانشی که در آن

اندیشیدن نباشد، خوبی نیست.»

(۲۵)

به احترام معلم برپا!

امام امیرالمؤمنین ﷺ می فرماید:

تدریس را طول نده!

پیامبر عزیز خدا ﷺ می فرماید:

حضرت خضر ﷺ به حضرت

موسی ﷺ گفتند:

﴿يَا طَالِبَ الْعِلْمِ! إِنَّ الْقَائِلَ أَقْلُ مَلَأَهُ مِنَ

الْمُسْتَمْعِ فَلَا تَمَلْ جُلُوسًاكَ إِذَا حَدَّثْتَهُمْ؛^۱

ای جوینده دانش! آزدگی

گوینده کمتر از شنونده است. پس آن

هنگام که با هم نشینان خود سخن

می گویی، آنان را آزرده نکن.»

(۲۱)

به کودکان این مطلب را بیاموزید!

امام امیرالمؤمنین ﷺ می فرماید:

﴿عَلِّمُوا صِبْيَانَكُمْ مَا يَنْفَعُهُمْ اللَّهُ بِهِ لَا

يَغْلِبُ عَلَيْهِمُ الْمَرْجَةُ بِرَأْيِهَا؛^۲

به کودکان آن چیزهایی بیاموزید

که خداوند با آن چیزها سودشان

می رساند تا مرگه (منحرفان عقیدتی)

با دیدگاهشان بر آنان چیره نشوند.»

(۲۲)

می دانید دانش خود را از که

می گیرید؟

امام صادق ﷺ می فرماید:

۱. همان، ج ۱، ص ۲۲۶.

۲. همان، ج ۲، ص ۱۷.

۳. کافی، ج ۱، ص ۳۲.

۴. بحارالانوار، ج ۱، ص ۱۹۵.

۵. کافی، ج ۱، ص ۳۶.

هیچ بنده‌ای به
دانشوری نمی‌رسد، مگر
آنکه به فراتر از خود
رشک نوزد و فروتر از
خویش را خرد نشمرد.

(۲۹)

قله دانش کجا و تن آسودگی کجا!
امام امیرالمؤمنین علیه السلام می‌فرمایند:
«لَا يَذُرُّكَ الْعِلْمُ بِرَاحَةِ الْجِسْمِ؛^۵
دانش با تن آسودگی فراجنگ
نمی‌آید.»

(۳۰)

آری، افسردگی هرگز!
امام امیرالمؤمنین علیه السلام می‌فرمایند:
«الْعَالِمُ الَّذِي لَا يَمَلُّ مِنْ تَعَلُّمِ الْعِلْمِ؛^۶
دانشمند کسی است که از
فراگیری دانش به ستوه نمی‌آید.»

۱. مستدرک الوسائل، ج ۱۵، ص ۲۰۳.
۲. معجم الفاظ غررالحکم، ص ۲۸۶.
۳. بحار الانوار، ج ۱، ص ۲۰۴.
۴. نهج البلاغه، کلمه قصار، ص ۷۹.
۵. معجم الفاظ غررالحکم، ص ۱۵۰.
۶. همان، ص ۱۰۶۳.

«قَمَّ عَنِ مَجْلِسِكَ لِأَبِيكَ وَمَعْلَمِكَ وَلَوْ
كُنْتُ أَمِيرًا؛^۱

از جای خود برای پدر و
آموزگارت برخیز، اگر چه فرمانروا
باشی.»

(۲۶)

دانشمند را خدمتگزار باش!
امام امیرالمؤمنین علیه السلام می‌فرمایند:
«إِذَا رَأَيْتَ عَالِمًا فَكُنْ لَهُ خَادِمًا؛^۲
هرگاه دانشمندی را دیدی،
خدمتگزار او باش.»

(۲۷)

گفت و گوی علمی بهتر از
شب زنده‌داری است

امام باقر علیه السلام می‌فرمایند:

«تَدُّ كُرَّ الْعِلْمِ سَاعَةً خَيْرٌ مِنْ قِيَامِ لَيْلَةٍ؛^۳
یک ساعت گفت و گوی علمی
بهتر از یک شب زنده‌داری است.»

(۲۸)

از شاگردی کردن خجالت نکش!

امام امیرالمؤمنین علیه السلام می‌فرمایند:

«لَا يَسْتَحْيِيَنَّ أَحَدٌ إِذَا لَمْ يَتَعَلَّمِ الشَّيْءَ أَنْ
يَتَعَلَّمَهُ؛^۴

هیچ کس شرم نکند هنگامی که

چیزی را نمی‌داند، آن را بیاموزد.»

نمی‌رسد، مگر آنکه به فراتر از خود
رشک نورزد و فروتر از خویش را
خُرد نشمرد.»

(۳۵)

من آنم که...

پیامبر عزیز خدا ﷺ می‌فرماید:
«مَنْ قَالَ: أَنَا عَلِيمٌ فَهُوَ جَاهِلٌ؛^۵
هر آن کس گفت: من دانایم، همو

نادان است.»

(۳۶)

از دیگران نیز تجربه علمی
بیاموز!

پیامبر عزیز خدا ﷺ می‌فرماید:
«أَعْلَمُ النَّاسِ مَنْ جَمَعَ عِلْمَ النَّاسِ إِلَى

عِلْمِهِ؛^۶

داناترین مردم کسی است که
دانش مردم را به دانش خویش افزون
کند.»

(۳۷)

بهترین و بدترین دانش اینهاست

(۳۱)

به شاگرد زور نگو اگر چه معلمی!

امام امیرالمؤمنین علیه السلام می‌فرماید:

«أَبْغَضُ أَلْيَادِ إِلَى اللَّهِ سُبْحَانَهُ الْعَالِمِ

الْمُتَجَبِّرِ؛^۱

مبغوض‌ترین بندگان نزد خداوند

پاک، دانشورِ زورگو است.»

(۳۲)

گر نمی‌دانی نمی‌دانم بگو!

امام امیرالمؤمنین علیه السلام می‌فرماید:

«قَوْلٌ "لَا أَعْلَمُ" نِصْفُ الْعِلْمِ؛^۲

"نمی‌دانم" گفتنِ نیمی از دانش

است.»

(۳۳)

به دانش خود مغناز!

امام امیرالمؤمنین علیه السلام می‌فرماید:

«حَسْبُكَ مِنَ الْجَهْلِ أَنْ تَفْجَبَ بِعِلْمِكَ؛^۳

برای نادانی تو همین بس که به

دانش خود بنازی.»

(۳۴)

امان از حسادت و تحقیر!

امام باقر علیه السلام می‌فرماید:

«لَا يَكُونُ الْعَبْدُ عَالِمًا حَتَّى لَا يَكُونَ

حَاسِدًا لِمَنْ قُوَّةَ وَلَا مُحَقَّرًا لِمَنْ دُوْنَهُ؛^۴

هیچ بنده‌ای به دانشوری

۱. همان، ص ۱۴۱.

۲. همان، ص ۱۱۰۵.

۳. بحار الانوار، ج ۲، ص ۴۸.

۴. همان، ج ۷۸، ص ۱۷۳.

۵. همان، ج ۲، ص ۱۱۰.

۶. همان، ج ۱، ص ۱۶۴.

هنگامی که مرگ جوینده
دانش فراز آید و او بر
همین حال جویندگی دانش
باشد، شهید درگذشته
است.

امام امیرالمؤمنین علیه السلام می فرمایند:
«خَيْرَ الْعِلْمِ مَا أَصْلَحَتْ بِهِ رِشَادَكَ وَشَرُّهُ
مَا أَفْسَدَتْ بِهِ مَعَادَكَ؛^۱

بهترین دانش آن است که به وسیله
آن، هدایت خویش را بسامان کنی و
بدترین دانش آن است که به وسیله آن،
معاد خود را نابسامان کنی.»

(۳۸)

یاری ستم پیشگان هرگز!

باشد، این برگه روز رستاخیز میان او و
آتش دوزخ پوششی می شود.»

(۴۰)

فرجام نیک تعلیم و تعلم

شهادت است

پیامبر عزیز خدا صلی الله علیه و آله می فرمایند:
«إِذَا جَاءَ الْمَوْتَ طَالِبَ الْعِلْمِ وَهُوَ عَلَى
هَذِهِ الْحَالِ مَاتَ شَهِيداً؛^۲

هنگامی که مرگ جوینده دانش
فراز آید و او بر همین حال جویندگی
دانش باشد، شهید درگذشته است.»

امام صادق علیه السلام می فرمایند:
«مَلْعُونٌ مَلْعُونٌ عَالِمٌ يَوْمَ سُلْطَانًا جَائِرًا
مُعِينًا لَهُ عَلَى جَوْرِهِ؛^۳

نفرین و نفرین باد بر آن
دانشمندی که از شاه ستم پیشه‌ای
پیروی می کند و بر ستمکاریش او را
یاری می دهد.»

(۳۹)

چرا نویسندگی را فراموش

کرده‌ایم؟

پیامبر عزیز خدا صلی الله علیه و آله می فرمایند:
«الْمُؤْمِنُ إِذَا مَاتَ وَتَرَكَ وَرَقَةً وَاحِدَةً
عَلَيْهَا عِلْمٌ تَكُونُ تِلْكَ الْوَرَقَةُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ سِتْرًا
فِيمَا تَبَيَّنَهُ وَتَبَيَّنَ النَّارُ؛^۴

مؤمن چون بمیرد و از خود
برگه‌ای به جا بگذارد که روی آن دانشی

۱. معجم الفاظ غررالحکم، ص ۴۲۱.

۲. بحارالانوار، ج ۷۵، ص ۳۸۱.

۳. همان، ج ۱، ص ۱۹۸.

۴. همان، ج ۱، ص ۱۸۶.